

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора Юрчишина Василя Миколайовича на дисертацію Любезнікова Дмитра Олексійовича на тему: «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження перш за все полягає в тому, що у сучасній юридичній науці існує цілий комплекс проблем, пов'язаних з досудовим відшкодуванням шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, а саме: необґрунтована відмова у прийнятті позову, суперечливість судових рішень з аналогічних питань стягнення матеріальної шкоди, необ'єктивність оцінки сум стягнення моральної шкоди, несвоєчасне виконання судових рішень, необґрунтоване припинення виконавчого провадження тощо. Нажаль, даний факт є незаперечним і вимагає перегляду існуючих підходів до створення механізму регулювання цієї сфери діяльності на рівні держави та правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні.

Не зважаючи на те, що на законодавчому рівні постійно ведеться робота з розробки та конкретизації конституційних норм у частині захисту прав громадян у сфері кримінального процесуального законодавства, а саме: прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року та внесення змін і доповнень до його змісту станом на 2024 рік; ухвалення законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про виконавче провадження», «Про Національну поліцію» та внесення до них змін, судова практика, статистичні дані та результати анкетування, вказують на те, що ефективність механізмів стягнення шкоди на стадії досудового розслідування все одно залишається недостатньою та ще нижчою залишається результативність виконання судових рішень, особливо у частині майнового відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди та позовних вимог щодо відшкодування моральної шкоди. У сфері регулювання діяльності компетентних органів досудового розслідування, залишаються невирішеними питання щодо визначення характеру та розміру шкоди, заподіяної

кримінальним правопорушенням, і щодо способів її відшкодування. Тож, не зважаючи на спроби вирішення зазначених вище проблем, їх подальше удосконалення та вирішення є досить актуальним і затребуваним у наш час.

Хочу звернути увагу на те, що проблеми досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, досі не досліджені фундаментально та всебічно. Не зважаючи на те, що у вітчизняній юридичній науці вивченням проблем теоретичних і правових засад досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням на різних рівнях наукової діяльності займалися багато науковців, питання досудового відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням, вивчалось фрагментарно та стосувалось лише ряду питань, які не могли висвітлити всю сукупність проблем.

Усі ці наукові праці, особливо в на першому етапі висвітлення такої проблематики, були доволі корисними, хоча потрібно підкреслити, що за своїм сприйняттям вказаних змін фахівцями висловлювалися та й сьогодні висловлюються різні точки зору. До цього потрібно додати, що й сучасне становище потребує продовження звернення до аналізу цієї проблеми за низкою обставин. По-перше, як відомо, українське кримінальне процесуальне законодавство знаходиться на етапі перманентних змін, а тому звернення до проблеми досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням продовжує залишатися необхідним. Це доводиться не лише необхідністю теоретичного аналізу, а й змінами у правозастосовчій практиці. Багато в чому необхідність цього підкреслюється ще й тією обставиною, що на практиці неналежне виконання обов'язків представниками правоохоронних органів на стадії досудового розслідування щодо забезпечення відшкодування шкоди або неналежного виконання судових рішень, право потерпілих на гарантований державою захист своїх законних інтересів залишається нереалізованим, а конституційні норми набувають декларативного характеру. По-друге, сучасні українські правники, причому не тільки теоретики, а й практики, які повинні застосовувати таке законодавство, від самого початку звертали увагу на достатні прогалини та складнощі, які виникають при

застосуванні цього законодавства та механізму. У будь-якому разі, звернення до вказаної проблеми не лише не втратило сьогодні своєї актуальності, а й навпаки, звернення до неї - стало необхідністю.

Відзначимо, що автором, доволі чітко визначено напрямок дослідження та сформульовано його основну проблему – інтегрування досудового порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у процесуальну діяльність посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні, що являє собою сукупність нормативно-правових актів, здатних ефективно регулювати забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Завдання, які поставив перед собою дисертант є нелегкими, але вкрай актуальними. Нині відчувається нестача теоретичних та методологічних положень, які б внесли ясність та систематизували накопичені знання, тому відповідно було удосконалено правове регулювання та механізм окреслених питань. Усе вказане вище та інші об'єктивні обставини обумовлюють актуальність та важливість рецензованої роботи Любезнікова Д. О.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; відповідає Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки й оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 27 вересня 2022 року № 850-р, Плану заходів з виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що в дисертаційному дослідженні, на підґрунті наукових праць з питань кримінального процесу та криміналістики, вітчизняного та міжнародного законодавства, узагальнень, слідчо-судової практики, анкетування та **власного досвіду дисертанта** поглиблено наукові знання, зокрема щодо:

- правової природи компенсації шкоди як способу досудового захисту прав фізичних та юридичних осіб внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

- уточнення поняття матеріальних і нематеріальних цінностей, що підлягають досудовому відшкодуванню шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

- конкретизації ролі учасників кримінального провадження в досудовому відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- розгляду особливостей визначення розміру досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, на етапі внесення відомостей до ЄРДР;

- розроблення порядок та умов визначення розміру майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та її відшкодування за результатами слідчих (розшукових) дій;

- визначення особливості позовної форми про створення умов для досудового відшкодування шкоди, завданої вчиненням кримінального правопорушення;

- оцінки сучасного стану способів забезпечення досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями, та їх місце в механізмі правового регулювання;

- обґрунтування необхідність удосконалення системи способів забезпечення досудового відшкодування шкоди, завданої вчиненням кримінальних правопорушень;

- аналізу міжнародно-правових стандартів та зарубіжного досвіду досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Автором викладено низку положень, висновків і пропозицій, важливих у концептуальному значенні та нових для юридичної науки, принципів для успішного правозастосування у сфері криміналістики та кримінального процесу.

Достовірність отриманих наукових результатів обумовлена застосуванням у якості методологічної основи дослідження загальнонаукового системного підходу, за допомогою якого дисертантом було сформульовано порядок досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як цілісного процесуального механізму. Системний підхід також дав змогу автору розглянути інститут відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як широкий, багатоаспектний, цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів та дослідити його функціональні та структурні зв'язки.

Для повного й точного уявлення про предмет дослідження, дисертантом були використані спеціальні правові методи, а саме: порівняльно-правовий, формально-правовий, аналізу, синтезу, системний, соціологічний (анкетування, дискусії, інтерв'ю). Так, порівняльно-правовий метод дав змогу дисертанту вивчити міжнародно-правові норми та зарубіжний досвід відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, сформулювати найважливішу умову забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, закріплену в кримінальних процесуальних нормах більшості розвинутих країн, а також скоротити часовий проміжок між фактом заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням і її реальним відшкодуванням, та у створенні моделі механізмів компенсації та правових гарантій. Зазначена методика також дозволила автору сформулювати свою особисту (індивідуальну) позицію щодо реалізації та можливого застосування окремих механізмів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, які успішно апробовані правозастосовною практикою зарубіжних країн.

Застосування формально-юридичного методу дозволило дисертанту охарактеризувати існуючу ситуацію, пов'язану з недостатньо ефективним

застосуванням досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, проаналізувати виявлені проблеми, класифікувати їх та запропонувати шляхи вирішення.

У свою чергу, методи аналізу та синтезу допомогли отримати реальну інформацію про ефективність досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; виявити наявні прогалини у кримінальному процесуальному регулюванні діяльності посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування, щодо забезпечення відшкодування за заподіяну шкоду, потерпілим від кримінальних правопорушень.

Соціологічний метод дослідження допоміг автору отримати реальні результати емпіричного дослідження, а також здійснити їх аналіз, систематизацію та узагальнення.

Усі вище окреслені методики допомогли отримати нові знання про взаємозв'язки та закономірності розвитку інституту досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, тенденції та перспективи його подальшого вдосконалення з точки зору підвищення ефективності діяльності посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування, щодо забезпечення гарантій відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень.

Слід наголосити на використанні ґрунтовій емпіричній базі дослідження, що охоплює систематизовані матеріали, які становлять узагальнені дані матеріалів кримінальних проваджень за 2020–2024 роки, які висвітлюють проблематику відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням, результати анкетування 285 слідчих, 36 керівників органу досудового розслідування, 176 дізнавачів та 20 начальників відділу організації роботи дізнання, які проходять службу в м. Київ, Київській, Житомирській, Харківській, Дніпропетровській, Полтавській, Вінницькій, Тернопільській і Львівській областях, політико-правова публіцистика, довідкові видання.

Проведене дослідження ґрунтується на міцній теоретичній основі, що полягає у використанні наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених з різних напрямлень кримінальної юридичної науки. Робота відповідає

нормативно-правовій базі, а саме положенням Конституції України, законів України, постанов Кабінету Міністрів України, відомчих нормативно-правових актів які регулюють суспільні відносини щодо досудового відшкодування збитків заподіяних кримінальним правопорушенням. У процесі дослідження опрацьовано достатню кількість наукових, законодавчих та емпіричних джерел.

Отримані висновки відрізняються обґрунтованістю, концептуальним поглядом на вирішувані питання. Дослідженню проблемних питань притаманний авторський підхід, наведення переконливих аргументів під час обґрунтування власної точки зору. Слід відзначити хороший літературний стиль, легкість сприйняття матеріалу, вдале ілюстрування теоретичних положень узагальненими результатами емпіричних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним, науковим, монографічним дослідженням саме досудового відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням. Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають особистий внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції, зокрема:

вперше:

- дано авторське поняття «відшкодування шкоди у кримінальному провадженні, яке запропоновано розуміти, як спосіб реалізації конституційних прав фізичних та/або юридичних осіб на захист порушених кримінальним правопорушенням майнових і немайнових прав шляхом застосування комплексу заходів, заснованих на нормах кримінального процесуального, цивільного та цивільного процесуального законодавства, спрямовані на доведення та визнання порушення цих прав, а також заходи, спрямовані на максимальне відновлення майнових і немайнових прав потерпілих від злочинних діянь осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення»;

- змодельовано науково обґрунтований алгоритм дій, який складається з розроблених пропозицій, що дозволяють підвищити ефективність діяльності

посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування щодо забезпечення досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- розроблено ефективний механізм регулювання діяльності інших учасників кримінального провадження у сфері досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- обґрунтовано класифікацію форм компенсації шкоди у кримінальному провадженні, згідно з якою формами компенсації є цивільний позов, реституція та добровільне відшкодування шкоди, завданої злочином чи проступком;

- запропоновано створити державні компенсаційні фонди для виплати компенсацій потерпілим від кримінальних правопорушень, якщо неможливо стягнути суми компенсацій з винних у звичайний спосіб. Подальше стягнення виплачених сум пропонується здійснювати регресом із засуджених;

- запропоновано зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, у частині правового регулювання питань відшкодування збитків, заподіяних злочином чи проступком, саме: доповнити статтю 3 КПК України пунктами 25¹, 29, 30; статтю 55 КПК України частиною 8; статтю 61 КПК України частиною 3¹; частину першу статті 234 КПК України абзацом 1; частину першу статті 237 КПК України абзацом 2; частину першу статті 469 КПК України абзацом 4; внести зміни до частини першої статті 159 КПК України;

удосконалено:

- наукове положення щодо теоретичних основ досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- особливі правила визначення характеру та розміру досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням;

- рекомендації щодо способів і форм досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями (міжнародний досвід);

- положення, що регулюють порядок та умови досудового відшкодування шкоди та дії учасників кримінального провадження, спрямовані на реалізацію алгоритму дій щодо забезпечення такого відшкодування шкоди;

дістали подальшого розвитку:

- перспективи законодавчого включення понять «фізична шкода», «майнова шкода» та «моральна шкода» до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

- наукові підходи до елементарного складу правового інституту відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у тому числі до об'єкта, який включає понятійний апарат, а також зазначення конкретних видів шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, критеріїв її розмежування та оцінки; суб'єктів відшкодування шкоди під час досудового розслідування (слідчий, оперуповноважений, слідчий, керівник органу дізнання, прокурор, захисник); порядок відшкодування шкоди, тобто сукупність процесуальних засобів, які доповнюють один одного і використовуються під час досудового розслідування уповноваженими особами (цивільний позов, кримінальне процесуальне відшкодування, забезпечення добровільного відшкодування шкоди);

- висновок про те, що при внесенні змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України доцільно враховувати важливу умову забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, яка закріплена в кримінальному процесуальному законодавстві більшості розвинених країн світу – реальне скорочення часового проміжку між фактом заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням та її реальним відшкодуванням через створення процесуальної моделі механізмів компенсації у разі правових гарантій;

- встановлення особливого значення добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як умови можливості звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладені у достатній кількості наукових публікацій. Зокрема, 7 наукових публікацій, серед яких 3 статті опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства

освіти і науки України, 1 стаття – у міжнародному фаховому виданні, 2 тези – доповіді на міжнародних науково-практичних конференціях, 1 теза – доповідь у матеріалах круглого столу.

Значення праці для науки і практики полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

– законотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до законодавства щодо нормативно-правового врегулювання кримінальних процесуальних механізмів, які забезпечують досудове відшкодування шкоди потерпілому (довідка з Верховної Ради України № 147д9/15-33 від 17.06.2024);

– практичній діяльності – як рекомендації під час розслідування кримінальних правопорушень щодо забезпечення досудового відшкодування завданих збитків (акти впровадження Адвокатського об'єднання «Лекс Юстум» від 25.05.2024 № 25/05-24, Служби безпеки України від 28.06.2024);

– освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Кримінальний процес» та «Криміналістика» (акт впровадження Академії праці, соціальних відносин і туризму від 11.06.2024).

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-правовим основам досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, де увага приділена безпосередньо поняттю та сутності відшкодування шкоди як способу досудового захисту прав фізичних та юридичних осіб унаслідок вчинення кримінального правопорушення, матеріальним та нематеріальним благам, які підлягають відшкодуванню в досудовому порядку за завдану шкоду внаслідок вчинення кримінального правопорушення, окресленню ролі учасників кримінального судочинства в досудовому відшкодуванні шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Привертає увагу, що за змістом підрозділу 1.1. зроблено висновки про те, що шкода, заподіяна особі злочином, є порушенням суб'єктивних прав цієї особи, тому право на відшкодування шкоди виникає із загального права на захист порушених цим злочином прав, свобод і законних інтересів; відшкодування шкоди, завданої злочином, є способом судочинства, особливо кримінального, що забезпечує захист прав громадян та юридичних осіб; які б права не були порушені, держава гарантує їх відновлення (компенсацію); кримінальне, процесуальне, цивільне процесуальне та цивільне право, спрямоване на доведення та визнання порушення прав потерploї особи, а також заходи, спрямовані на відновлення в максимальному обсязі майнових і немайнових прав потерпілих від злочинних дій осіб, які вчинили протиправне діяння; особа, яка вчинила злочин і зазнала шкоди, має право вибору: закон надав їй право на подання цивільного позову в рамках кримінального провадження та право на відшкодування збитків, завданих у цьому контексті у процедурі цивільного судочинства; у відповідності до міжнародних нормативно-правових актів, кожен має право на відновлення своїх прав не лише шляхом вирішення питання на національному рівні, а й шляхом звернення до міжнародних інстанцій.

Досить вдало дисертант акцентує увагу на тому, що механізм відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди охоплює такі способи, як накладення арешту на майно, цивільний позов та реституцію. А у випадках наявності бажання у підозрюваного добровільно відшкодувати заподіяну ним шкоду мають місце такі форми, як передача потерпілому іншого рівноцінного майна, а також надання інших послуг, які мають певний ціннісний вираз для потерпілого.

Вдалою є теза, що у широкому розумінні захист прав обвинуваченого у кримінальному провадженні – це здійснення учасниками кримінального провадження комплексу заходів, які ґрунтуються на нормах кримінального процесуального права і спрямовані на встановлення порушеного права.

Цікавою є думка автора дисертації про те, що моральна та матеріальна шкоди, завдані злочинним діянням юридичній особі, єдині за своєю сутністю та

змістом., тому компенсація моральної шкоди юридичним особам застосовується за правилами компенсації майнової шкоди.

У підрозділі 1.2. дисертації обґрунтовано висновок, з яким ми погоджуємось, про потребу в доповненні статті 3 КПК України пунктом 30 такого змісту: «30) моральна шкода – шкода, заподіяна потерпілому, виражена в моральних або фізичних стражданнях, що посягають на належні особі нематеріальні блага або порушують її особисті немайнові права, і який заявив вимогу про це у порядку, встановленому цим Кодексом».

Зроблено також висновок про те, що посадові особи, які здійснюють досудове розслідування, не вказують вичерпні відомості про характер і розмір заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди, потерпілих, цивільних позивачів та відповідачів часто не тільки тому, що не вживають заходів для створення умов для відшкодування шкоди, а і тому, що вжиті ними заходи не зазначаються в обвинувальному акті.

У другому розділі дисертації розкриваються питання, пов'язані зі встановленням характеру та розміру досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Зокрема, розкриті питання встановлення розміру, досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на етапі внесення відомостей до ЄРДР, особливостей встановлення розміру майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, та її відшкодування за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, сутності застосування позовної форми для створення умов досудового відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

За змістом підрозділу 2.1 здобувачем, зроблено висновок про те, що метою захисту прав та законних інтересів особи, якій кримінальним правопорушенням було завдано шкоди, варто надавати статус потерпілого в максимально короткі строки, а саме вже на початковому етапі досудового розслідування. Здійснювати це потрібно і в тому випадку, якщо є достатні підстави вважати, що їй унаслідок вчинення кримінального правопорушення завдано шкоди або здійснено замах на злочин чи готування до нього, наслідком

якого могло стати заподіяння певного виду шкоди, що викликає потребу у встановленні відповідних обставин на етапі внесення відомостей до ЄРДР.

Автор доцільно зазначає, що усвідомлення слідчим, дізнавачем, детективом такої опції, як тимчасовий доступ до речей і документів (виїмка), обшук, огляд для повернення майна потерпілій особі, спонукало б їх до більш якісної підготовки та порядку проведення зазначених слідчих (розшукових) і процесуальних дій. У зв'язку з цим, дисертантом запропоновано доповнити ряд статей Кримінального процесуального кодексу України.

Підтримуємо позицію здобувача й щодо того, що особа, яка потерпіла від кримінального правопорушення і зазнала шкоди, має право заявити цивільний позов у процесі досудового розслідування та розгляду кримінального провадження в суді, а також альтернативне право пред'явлення позовної заяви про відшкодування шкоди в цивільному судочинстві.

Доволі цікавою є думка про те, що шкода є основою задоволення вимог потерпілих від кримінальних правопорушень осіб. У зв'язку з цим автором розроблена цілком доцільна пропозиція доповнити ст. 61 КПК України ч. 3.1. такого змісту: «3.1. Цивільний позивач має право змінити підставу чи предмет позову, збільшити чи зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від позову, цивільний відповідач має право визнати позов та укласти з цивільним позивачем мирову угоду. Суд не приймає відмову цивільного позивача від позову, визнання позову цивільним відповідачем і не затверджує мирову угоду сторін, якщо це суперечить закону або порушує права та законні інтереси інших осіб».

У третьому розділі дисертації «Способи та форми досудового відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінальних правопорушень. Міжнародний досвід» увага приділена характеристиці способів забезпечення досудового відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, та їх місцю в механізмі правового регулювання (підрозділ 3.1), удосконаленню системи способів забезпечення досудового відшкодування шкоди, заподіяної вчиненням кримінальних правопорушень (підрозділ 3.2), міжнародним правовим стандартам у сфері досудового

відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням та закордонному досвіду у даній сфері (підрозділ 3.3).

За змістом підрозділу 3.1 автор робить висновок, що способами поновлення права власності, порушеного внаслідок кримінального правопорушення, є використання правоохоронними органами з ініціативи заінтересованих осіб (потерпілих, цивільних позивачів чи їх представників) або за їх ініціативою спеціальних правових засобів, за допомогою яких права власності відновлюються до свого належного або початкового стану.

Необхідно відмітити, що основним способом захисту майнових прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, порушених внаслідок вчинення кримінального правопорушення, автор визначає цивільний позов у кримінальному провадженні, але також виділяє й інші способи, такі як: заява про відшкодування; укладення між заінтересованими особами угоди про примирення (передусім шляхом відшкодування завданої шкоди або іншим способом її усунення, що є умовою звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження).

Погоджуємось з позицією автора про те, що в окремих випадках відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, може бути елементом особливого порядку розгляду та призначення покарання судом з урахуванням щирого каяття та визнання вини.

Заслуговує на увагу позиція дисертанта про те, що кримінальні процесуальні (як і інші) способи правового захисту не завжди вчиняються за наявності необхідних передумов (підстав), що і стало чи не правилом для службових осіб, які здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень за окремими категоріями справ. Негативна тенденція в діяльності слідчої та судової практики диктує потребу в перегляді нормативних та організаційних моментів, які не виправдали себе. У зв'язку з цим, здобувач запропонував створити доволі влучні формулювання в кримінальних процесуальних нормах, зокрема: а) роз'яснити підозрюваному (обвинуваченому) обов'язок відшкодування збитків за вчинене злочинне посягання та позитивні моменти тих наслідків, які настають за добровільне

відшкодування завданих збитків; б) удосконалити обов'язкові підстави пред'явлення цивільного позову, дотримання яких є обов'язковим для юридичних та фізичних осіб, також для прокурора, якщо останній його пред'явив; в) право суду з власної ініціативи, ініціювати питання на етапі судового розгляду про відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням; г) однією з умов закриття кримінального провадження та звільнення від кримінальної відповідальності (стст. 45, 48 КК України та п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України) виступає відшкодування заподіяної шкоди.

Привертає увагу зроблений автором висновок щодо структури механізму відшкодування шкоди, заподіяної злочинними діяннями, який він пропонує уявити наступним чином: злочинець – потерпілий – шкода – відшкодування – покарання. Такий механізм дозволяє суттєво скоротити часовий інтервал між фактом заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням і його відшкодуванням та вибудувати синхронні моделі компенсаційних механізмів і правових гарантій.

Отже, дисертаційне дослідження виконано на високому теоретичному рівні, має значну наукову та практичну цінність. З огляду на актуальність та новизну отриманих результатів, оригінальність авторського підходу, результати дослідження сприятимуть розвитку наукових дискусій навколо ключових проблем досудового відшкодування шкоди заподіяної кримінальним правопорушенням, появи альтернативних позицій, що в цілому збагачує науку.

Вивчення змісту дисертації свідчить і про певні зауваження, на які здобувачу слід звернути більш прискіпливу увагу, або забезпечити їх належну аргументацію. Зокрема:

1. На (стор. 26) автор зазначає, що основною умовою одночасного, цивільного та кримінального провадження має бути дотримання положень кримінального процесуального закону про всебічне, повне й неупереджене дослідження всіх обставин, які досліджуються в суді. І якщо одночасний розгляд кримінального провадження та цивільного позову, на думку суду, не спричинить їх порушення, позов має бути розглянутий у порядку кримінального процесу. У разі ж неможливості проведення одночасного

розгляду суд повинен ухвалити рішення про виділення матеріалів та запропонувати зацікавленим особам звернутися з цивільним позовом у порядку цивільного судочинства.

Ми позитивно оцінюємо аналіз автора щодо поєднання таких форм в інших країнах, але автор практично не звертає уваги на проблематику саме досудового відшкодування збитків на етапі досудового розслідування, після заявлення цивільного позову, як елементу тиску на правопорушника, для відшкодування завданих збитків. Хотілося б почути думку здобувача з цього приводу.

2. У підрозділі 2.1. «Особливості встановлення розміру, досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на етапі внесення відомостей до ЄРДР» дисертант розглядає процедуру встановлення розміру відшкодування збитків на етапі внесення відомостей до ЄРДР і зазначає, що такі питання повинні вирішуватись саме слідчим, дізнавачем та детективом, саме з моменту внесення відомостей до ЄРДР та у продовж усього процесу досудового розслідування. Досить позитивним при аналізі даної проблематики є опрацювання автором судово-слідчої практики, але вважаємо, що здобувач не в повній мірі розкриває значення в цьому процесі захисника та потерпілого, які безпосередньо знають розмір завданих збитків і доволі часто мають підтверджуючі документи, які дозволяють уникати призначення та проведення експертиз, за допомогою яких і визначається розмір завданих збитків.

3. Продовжуючи дискусію по другому зауваженню, хочемо зазначити, що в додатках до дисертаційного дослідження ми не побачили проведеного анкетування серед захисників (адвокатів), які на нашу думку відіграють неостанню роль у вирішенні питання щодо досудового відшкодування завданих збитків кримінальним правопорушенням.

4. У заявленій новизні зазначається, що здобувач надав визначення поняттю відшкодування шкоди у кримінальному провадженні. Під час прилюдного захисту дисертації хочеться почути власне бачення цієї дефініції та чим вона відрізняється від попередньо визначених?

Однак, підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що вказані зауваження водночас підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики,

мають дискусійний характер та не впливають на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Любезнікова Дмитра Олексійовича на тему: «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням» є самостійним дослідженням, в якому міститься вирішення актуального для юридичної науки завдання.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій відсутні порушення академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам.

У цілому дисертація відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), а сам автор – **Любезніков Дмитро Олексійович** заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

**Професор кафедри фінансів, обліку
і оподаткування Чернівецького
торговельно-економічного Інституту
Державного торговельно-економічного
університету
доктор юридичних наук, професор**

Василь ЮРЧИШИН